

Are lokailua (Axularren *Gero* liburuan oinarritutako azterketa)

JABIER ALBERDI – JULIO GARCIA
(EHU - Leioa)

Abstract

This article deals with several syntactic and pragmatic aspects of the connector are (ere) in non-comparative sentences in Basque. Methodologically, this study discusses the particle are (ere) residue in Pedro de Axular's work, Gero. Taking into account the classification proposed in such corpus, this investigation focuses on the following issues (among others): The problem with the grammatical categorization (an adverb?), the distinctive semantic features (inclusion and emphasis or praise), the inclusive connector nature of the particle under study, its main pragmatic value (enumeration) and its discourse functioning (antecedency, antecedent deletion, etc.)

0. Sarrera

Artikulu hau egiteko asmoa, Axularren *Gero* irakurtzean eginiko behaketa bate-tik sortu zen. Behaketa horren arabera, Axularren *are* partikularene erabilera bi kasu bereiz zitekeen: lehenengoan, *are*-k, *-ago* konparazio-atzizkidun hitzen bat hartzen zuen lagun, *-ago* atzizki horrek sortarazitako konparazioa azpimarratzen edo hanpatzen duelarik; eta bigarrean, *are*-k lagun zuen hitzak, ez zeukan *-ago* atzizkia, orobat hanpaketa hori gertatzen zen baina.

Zer esanik ez, lehenengo erabilera, oso ezaguna da, eta gaur egun erraz erabiltzen da; bigarrena, aldiz, —erabiltzen ez denik ezin esan badaiteke ere— gutxiagotan agertzen da testuetan, entzun —hegoaldean, behintzat— *are* nekezago entzuten delarik.

Beste aldetik, bai bata, bai bestea jasota daude hiztegieta eta gramatika-liburuetan; ez, ordea, guztietan, ageri den gehienetan azalpena lehenengo erabilera mugatzen delarik, edo, bigarrenari bagazozkio, gehien jota, erdarazko baliokideak aipatzera, sintaxia aintzakotzat hartu gabe.

Baina itzul gaitezen Axularren testura. Bigarren erabilera barruan, *are* bi modutara agertzen zela konturatu ginen: *ere* lokailuarekin batera multzoa osoturik; edo bakarrik. Eta bazirudien Axularrek *are*-ren agertzeko bi bide hauetan arau "fin-koak" erabiltzen zituela.

Hain zuzen ere, horixe da lan honen aztergaia, hau da, Axularren testuan oinarrituta bigarren erabilera hori azaltzea.

Azterketa hori egiteko, Luis Villasantek (1976) prestatutako argitarapena erabili dugu.

Goraxeago esana denez, bigarren erabileraren gainean dugu soilik interesa. Beraz, testu-hustuketan, ez ditugu jaso *are* partikula *-ago* atzizkidun hitzarekin batera agertzen deneko esaldiak, bilketan *-ago* gabe ageri deneko kasuari lotu gatzazkiolarik. Guztira, era horretako 67 esaldi bildu dira.

Esaldi bakoitzaren identifikazioari dagokionez, esaldien bukaeran bina zenbaki agertuko dira; lehenengoa, esaldia dagoeneko pasarteari dagokio (Visallantek buruturiko argitarapenean, pasarteek zenbaki bana dute hasieran), eta bigarrena, hasten deneko lerroari. Horrela, 40-27 zenbakiak, esate baterako, haxe adierazi nahi dute: 40. pasartean, eta pasarte horren lehenengo lerrotik abiatutik esaldia 27. lerroan hasten dela.

1. Berrikustapen bibliografikoa

Lan hau egiteko eman dugun lehenengo pausoa, “partikula”¹ honetazko bibliografiaren (noski, eskura dugun bibliografiaren) bilketa izan da; horretarako, bi ataletan banatu dugu: batetik, euskarazkoa eta, bestetik, erdarazkoa, azken hau batez ere gaztelerazkoa delarik.

Euskarazkoari dagokionez, eskuarki erabiltzen diren gramatiketan (*Morfologia Vasca*, R. Mª Azkuerena (1924); *Grammaire Basque* (1944) Lafitterena; *Euskal Gramatika*, Txillardegirena (1978); *Gramatika bideetan*, Patxi Goenagarena (1980), edo *Euskal Gramatika: Leben Urratsak-I*, Euskaltzaindiko Gramatika Batzordearena (1985...), oso argibide urriak aurki daitezke partikula honetaz: batzuetan, hala nola, *Grammaire Basque* (Ithurry 1895), edo *Gramatika bideetan* izenekoetan, aipatuta ere ez da ageri; eta beste batzuetan, esate baterako, *Morfologia Vasca*, *Euskal Gramatika* eta *Euskal Gramatika: Leben Urratsak-I* direlakoetan, aipatua bada ere, beraren adiera bat baizik ez dago jasota: konparaketazko egitura edo adiera, zeharka baizik aztertuko ez duguna. Horrela, baten bat aipatzearen, Azkuek (1923-25), partikula honi dagokiolarik, haxe dio :

Are se usa en algunos dialectos significando algo literalmente intraducible, pero que viene a ser “cosa tal...” *Gaizto zen leben, orai areago* (...) antes era malo, ahora lo es aún más.

Txillardegiren azalpena (1978) ildo beretik doa:

Edozein erkaketatan eransteko, *areago* hitza erabil daiteke: besterik ez bada ere adjetiboa eta adberbioa berriz esan behar ez izateko

Ondoren haxe gaineratzen du:

Are, berez, «incluso/encore» itzul daiteke bere soilean

Eta, azkenik —gehiago aipa daitekeen arren—, Euskaltzaindiko Gramatika Batzordea dugu, *are* partikulari buruz azalpen zabalena emanda daukana (1985: 289):

(1) Oraingoan, besterik ezean, *partikula* terminoa erabiliko dugu *are* hitza izendatzeko; artikulua honen helburuetariko bat, partikula honen kategoria finkatzeko bidea urratzea da.

ARE...AGO. -ago konparatiboaren atzizkiarekin batera, *are* elementua agertzen da (...) *are*....-ago itzuliaz baliatzen garelarik, aldez aurretik zerbait suposatzen dugu. Ezin gara, besterik gabe, "Ni are aberatsagoa naiz" esaten hasi. Hau dioenak, aldez aurretik "X aberatsa da" edo "x y baino aberatsagoa da" suposatu behar du, bere esaldia zentzuzkoa izango bada (...) "Mikel Itziar baino are zaharragoa" dela esaten dugunean, berriz, aurretik esana edo ezaguna den beste zerbait ere hartzen dugu gogoan: Itziar bera edo "zaharra" edo, bederen, beste hirugarren bat baino "zaharragoa dela". Eta hori gogoan harturik, Mikel "areago" dela esaten dugu.

(...) Gauza, beraz, honetara bil daiteke: *are*...-ago egiturak, konparatibo enfatikoak denez, oinarri jakin bat behar du konparazioburuan, handik "are gorago" igotzeko.

Aurrekoek bezala *are* partikula honen adiera bat baizik aintzakotzat hartuta ez badaukate ere, bi xehetasun ematen dituzte, artikulua honetarako interesgarriak direnak: alde batetik, *enfatikoa izatea*, eta, bestetik, *aldez aurretik zerbait suposatu behar izatea* —azken ideia hau (aldez aurretik zerbait suposatzea, edo aldez aurretik esandako zerbaiti erreferentzia egitea, alegia), lokailuen azalpenean (EGLU 1990: 131) ere aurki daiteke—.

Aipamen hauetan ikus daitekeenez, gramatika horien arabera, *are* partikulak konparaketarekin du soilik zerikusia, superioritate-konparaketarekin, hain zuzen. Baina berori ez da partikula honi eman dakioken irakurketa bakarra; horrela, ondo-ko esaldi hauetan ere erabilia dago *are* partikula:

4.-Eta ezpere beha ezazu nola presuna bat gartzetik zahartzera, eta are batzutan urthetik urthera ere, aldatzen eta ezeztatzen den irudian ere, lehena ezitrukiela iartzen den, zein diferent egiten den. (Ax. 40-27)

4.2.-(...) hasi deneko akhabatu dela: eta are batzutan hasi gabe ere akhabatzen dela. Zeren plazer hartan berean ere, (...) (Ax. 251-11)

Baina hala ere, goiko aipamen horietan (Azkue, Txillardegia, EGLU) ageri diren adibideetan ez bezala, *are* eta sintagamaren —lagun duen sintagmaren— artean ezar daitekeen erlazio semantiko-sintaktikoa ez da, inola ere, konparaketazkoa, bestelakoa baizik. Hain zuzen ere horixe —hau da, bigarren egitura edo adiera hori aztertzea— da artikulua honen helburua.

Erabili ditugun liburuen artean, batean baizik ez dugu aurkitu aipatuta bigarren adiera hori: Villasanterenean (1976: 19). Autore honek, aipamen horretan, Axular *are* partikulaz baliatzen deneko moduaren berri ematen du: «Para expresar la idea de *aun y hasta* Ax. *recurrer a* Eta are... (ere)». Nabaritzeko denez, aipua ez da oso luzea, baina ematen duen argibideak *are* partikularen bigarren adiera horren esparru semantikoa finkatzeko balio diezaguke.

Nolanahi ere, Villasanteren liburu hori ez da *are*-ren bigarren adiera jasota dagoeneko "testu"-mota bakarra, zenbait hiztegitan ere aurki daitekeelarik: Larramendi (1745), Harriet (= XIX) Azkue (1905-1906), Lhande (1926), Retana (1976), Pl. Mujika (1981), Sarasola (1984), Kintana (1988), Mitxelena (1989)... Hauetatik, soilik biren aipamena egingo dugu: Mitxelena eta Sarasola, argibide handiena baitakarte; gainerako autoreak (lan honetarako kontutan hartu ditugun gainerako autoreak, noski), *are* partikularen erdarazko (gartzelerazko eta frantsesezko) baliokideak ematera mugatzen dira. Sarasolak (*Hauta-lanerako Euskal Hiztegia*) eta Mitxelenak

(*Orotariko Euskal Hiztegia*), ostera, horretaz gain, *are* partikularen kategoria gramatikalaren, eta berorrek esaldiaren barruan har ditzakeen kokagune desberdinen eta aurkez dezakeen formaren berri ematen dute. Horrela, Sarasolak bere hiztegian partikula honetaz hauxe dio:

adlag. (1545). 1 Baita adieratzen den gauza ere. (Areagotze-zentzua du, eta dagokion izen-sintagmaren aurre-aurrean ezartzen da, delako izen-sintagmaren ondoan ere hitza ager daitekeelarik). (...) Σ (Perpasekin, batez ere txertatuekin edo baldintzazkoekin). Baita ere. *Are berandu beltzen denean. Are erosten ez badu ere.*

Hortaz, badugu, alde batetik, kategoria gramatikala (adizlaguna), eta, bestetik, *are* partikula izen-sintagmekin ez ezik esaldiekin ere ager daitekeelakoa.

Mitxelenak, bere aldetik, beste autore eta hizteggigile batzuek *are* partikula honi buruz emaniko informazioa biltzen du:

(G, AN, L ap. A; SP, Lar, Añ, Dv, H) ♦ Aun, incluso, todavía. «Encore, oraino» SP. «Aun, en principio de cláusula, *are*, antepuesto, y los demás pospuestos»; «además que *eta are*»; «hasta, aun, *are* antepuesto, *ere*, *bere* pospuesto»; «también, al principio de cláusula, *are*, *arere*, *baita* [...] » Lar. «*Are*, oraino» HeH Voc. «Encore, de nouveau» Dv. «Quand il est employé seul: encore. Syn. *oraino*. [...] *Bai are!* Encore! [...] Surtout accompagné de *ere*, *bainan*, *baino*, *gehiago*, *gutiago*, *eta*» H. «Aun»; «item, asimismo» A. Cf. Lf. Gram. 394: «*Are* et *ere* ne se mettent jamais, actuellement, en tête d'une phrase.

Horretaz gain, *are* partikula honen erabilerak literatur usuarioaren arabera duen hedadura dialektala ematen digu aditzera:

Tr. No documentado en la tradición vizcaina (pero cf. *arabere*) ni salvo algún ejemplo, en la suletina.

Eta, halaber, beren idazkietan erabilia duten zenbait autore aipatzen dituelarik, gainerako euskalkietan partikula honek duen literatur tradizio zabalaren berri ematen du. Aipatuak dituen autoreak, hauexek dira: Rodríguez, Arana, Arbelbide, Darricarrere, Duvoisin, Etxaide, Goyhetche, Iztueta, Larramendi, Lardizabal, Leizarraga, Aguirre (Lizardi), Mirande, Maister, Oihenart, Ormaechea (Orixe), Pouvreau.

Erdarazko bibliografia, hiztegien eta gramatika-liburuetan ageri diren partikula honen erdarazko baliokideez baliatuz mugatu dugu: *aun*, *basta*, *incluso*, *ni siquiera*. Bibliografia horrek, partikula honen semantikaz ez ezik, sintaxiaz ere, berri asko eman digu.

Ikuspegi semantikotik, *are* partikularen erdarazko baliokideei esleitzen zaizkien eta beraren esparru semantikoa mugatzeko erabil ditzakegun adierak edo alderdi pragmatikoak, batez ere, hiru dira. Alde batetik, “areagotze-zentzua” du —*are* partikulari dagokiolarik Sarasolak ere aipatua—:

aun (...) en sentido concesivo y en sentido de encarecimiento o ponderación.

basta (...) // 2.. Se usa como conjunción copulativa y entonces sirve para exagerar o ponderar una cosa, y equivale a *también* o *aun*.

incluso (...) // 3. prep. y conj. Hasta, aun INCLUSO a los enemigos amó (RAE 1970)

Beste aldetik, RAE-k berak (*Esbozo* 1973), geroztik, "partículas incluyentes" deritze, eta orripean jarritako oharrean, ondoko xehetasuna egina du horiei buruz:

Tienen en común el significar inclusión en una serie o participación en algo: *aun, hasta, incluso, (...)*. (70)

RAE-k aipatuak dituen bi ideia horiek (*areagotze-zentzua eta zerbaitetan parte hartzea edo zerrenda batean sartzea*) Molinerrek (1982), batu egin ditu:

HASTA "INCLUSO": *hasta los niños lo comprenden. Allí hace frío hasta en verano. Estoy dispuesto hasta empeñarme por hacer el viaje. (...)*. Se emplea como expresión culminativa (v) para dar sentido ponderativo a la inclusión de ciertos casos en afirmación o negación contenida en la frase (Etzana gurea da).

Azkenik, Bello-k (1874) dakarkigu *are* partikularen gaztelerazko baliokide hauek har dezaketen hirugarren adieraren berri:

aun, (...). De aquí pasó a sugerir una gradación de ideas que, ya expresa, ya tacita termina en la palabra o frase a la que lo antepone: "Conmovióse al verle, y aun se le arrasaron los ojos de lagrimas"; "Desnudos de todo recurso, y *aun* abandonados de sus amigos no desesperaron por eso"; "Provea los menesteres de los suyos económica y *aun* escasamente"; "Había resuelto no ceder, arriesgarlo todo y aun perecer si fuese necesario"; en estos ejemplos la gradación es expresa; en las siguientes es tácita; "Aun en la indigencia conservaba toda su dignidad", como si se dijese: "Se portó noblemente en el poder, descendiendo a la vida privada sin abatirse y aun en la indigencia", etc. "Aun las horas de la noche eran negadas al reposo": *Todas las horas del día y aun las horas de la noche, etc.* (1216 §).

Eta, *hasta* delakoaz ari delarik, hauxe gaineratzen du:

En estas locuciones se presenta siempre al entendimiento una escala creciente o decreciente de ideas, (...); pero frecuentemente sólo se exhibe el último grado dejándose los otros a la imaginación del que oye o lee.

Idea hauek berauek gaztelerazkoaz bestelako bibliografian ere aurki daitezke («Même: 1° Marquant un renchérissement, une gradation: *Intructives pour les étrangers, et même pour gent de mon pays*» [Robert 1986]).

Horrela bada, *are*-ren gaztelerazko baliokideen semantikaz aipamen horietan adieraziaren arabera, alde batetik, oinarrizko adiera dugu eta, bestetik, erabilera testuala edo pragmatikoa. Azken honetan ere, lehenengoan bezala, *enfasia* eta *erreferentzia-munduaren handipena* adierazten badira ere, oraingoan, *erreferentzia-munduaren handipen hori zerrendaketaren bidez ematen da aditzera, zerrendaketa horretako azken alea partikula horietaz enfatizatuta gertatzen delarik.*

Sintaxiari dagokionez, hitz hauek (*aun, hasta, incluso...*) kategoria gramatikal guztiak modifika ditzakete (adjetiboak, aditzak eta adberbioak ez ezik, izenak ere bai), adberbioek ez bezala, berauek izenak ez baitituzte modifikatzen. Horrelaxe adierazten du Bello-k (1982: 1246 §):

«*hasta* las causas particulares se convertían con frecuencia en asuntos políticos» donde cualquiera percibiría que *hasta* no hace oficio de preposición, puesto que sólo sirve para dar al sujeto cierta énfasis parecida a la de *aun*. De la misma manera se dice:

«Hasta insensato parece», anteponiéndolo a un predicado; «Desacertada y hasta torpemente se portaron», anteponiéndolo a un adverbio; «Hasta de los suyos se recata», «Correspondió tantos beneficios con ingratitud, y hasta con villanía», anteponiéndolo a complementos: «Le reconvinó, le denostó, y hasta le dió de golpes», a un verbo...

RAE-k (1973: 15), *Esbozo* delakoan, Bello-k bezala hitz hauek gramatika kategoria guztiak modifikatzeko duten gaitasuna aipatzeaz gain, partikula horiek finkaturiko kategoria baten barruan sailkatzeko orduan sortzen den arazoa azaltzen du:

Por otra parte rigen casi todas ellas una misma serie compleja de complementos: nombres, pronombres, verbos, fórmulas con preposición: *hasta su padre, hasta él, hasta la comía, hasta furioso, hasta la sopa*, lo que hace difícil su clasificación gramatical.

Zailtasun hori berori, Bosque-k (1990: 26) ere gogorazten digu:

También ayer caminaba muy lentamente, incluso mucho más despacio.

Incluso modifica en ese ejemplo al sintagma adverbial *mucho más despacio* pero lo cierto es que puede modificar también a sintagmas adjetivales (*incluso más alto*); verbales (*incluso duerme de pie*), preposicionales (*incluso con una navaja*) y también a sintagmas nominales (*incluso tu mismo*). Ciertamente, decir que “es adverbio” no es decir demasiado, puesto que, como veremos, modifica a cualquier categoría sin excluir los nombres.

Aipamen hauetatik ondoriozta daitekeenez, *are* partikularen gaztelerazko balio-kide hauek, kategoria gramatikalaren aldetik, zailak dira sailkatzen, ez baitagozkio *aditz, izen, adjeribo* edo *aditzondo* kategoria arruntetatik bati ere. Geroxeago ikusiko dugunez, arazo hori berori ere badugu *are* partikulaz.

2. *Are*-ren gramatika-kategoria: forma, semantika, pragmatika eta sintaxia

Gorago esan bezala, Koldo Mitxelenaren *Orotariko Euskal Hiztegia* eta Ibon Sarasolaren *Hautu-lanerako Euskal Hiztegia* direlakoak argitarara eman arte, hemen ikertzen ari garen *are* partikularen erabilera edo adiera konkretuari² buruzko xehetasunak aski urriak ziren eta aipatu hiztegiatan *are*-ren erabilera eta literatur tradizioaz argibide ugari eskaintzen bada ere, oraindik ere *are*-ren gramatika-kategoriaz denaz bezanbatean alderdi ilun franko geratzen direla aitortu beharra dago.

Izan ere, oraintsu arte han-hemenka argitaratutako euskal hiztegiatan oso nabarmena izan da hitzen kategoriari buruzko informazio falta.³ Izatez gramatikari dagokion informazio hau —kategoriazko zehaztapenarena, alegia— hiztegi batean azaltzeko arazoia ez da inola ere taxonomikoa, hots, ez da apetzakoa, ezta sailkapengogo hutsezkoa ere. Kategoriarena, informazio ezinbestekoa da hitz baten erabilerari zein hitzaren esanahiaren nolakotasunari begira. Izan ere, sarri-askotan —gramatikazko esanahi hutsa duten partikulen kasuan, batipat— hitz baten esanahi, mami eta izatea, hitz horrek duen adierazteko eran edo moldean bilatu behar izaten da.

(2) Perpaus konparatiboetako *are -ago, areago* egitura eta esapideak alde batera utzita.

(3) Patxi Goenagak hutsune berber hori gogorazten zигun denbora asko ez dela (Goenaga 1990: 129-130): “Sarasolaren *Hiztegi Arauemaiela* delakorarte ez dut uste inon ematen zaigunik hiztegiko hitz horien gramatika kategoriari buruzko xehetasunik, nahiz eta informazio hau beharrezkotzat jotzen den edozein hiztegitan. Gaitzerdi hala ere, huts hori zuzentzeko bidean jarriak baikara dagoeneko.”

Hitz baten kategoriako sailkapenak (izena, adjetiboa —izenlaguna, izenondoa—, aditza, juntagailua, adberbioa...) berez informazio lagungarria izan beharko luke —eta halaxe izaten da gehienetan— hitz hori nolatsu erabil litekeen antzemateko. Hala ere, tamalez, zenbait gramatika-kategoria, sailkapen nekeza izan dezaketen hitzentzat erabili ohi da eta, besteak beste, horixe izaten da askotan adberbioen sailaren kasua. Hots, adberbioena halako zaku handi bat dateke, non izen, adjetibo, aditz eta juntagailu ez den guztia sartu behar baita.

Baina gatozen harira. Sarasolak bere hiztegian (Sarasola 1984) adizlaguntzat⁴ jotzen du *are* hitza eta gramatikazko bi ohar ezin jakingarriagoak egiten dizkigu partikula honen erabileraz. Hona hemen, *are* hitzari dagokion hirugarren sarreraren hasiera:

3 *are*. adlag. (1545). 1. Baita adierazten den gauza ere. (Areagotze-zentzua du, eta dagokion izen-sintagmaren aurre-aurrean ezartzen da, delako izen-sintagmaren ondoan ere hitza ager daitekeelarik). *Ez santuk, ez aingeruk eta ez are Ama Birjinak ere. Gazteentzat eta are haurrentzat egokia. Bazen amaren eta are amonaren hizkuntza gorai-patzen zuenik. Ez datoz beti bat are punturik nagusienetan. Are boberenak ere.*¹ (Perpausekin, batez ere txertatuekin eta baldintzazkoekin). *Baita ere. Are berandu heltzen denean. Are erosten ez badu ere* (Etzana geurea da).

Sarasolak emandako goiko azalpen eta adibide derrigorrezko guzti hauek ikusita, irakurle gramatikazaleari adberbioaren harako definizio hura letorkioke burura: “Aditza, adjetiboa edota beste adberbio bat modifikatzen duen perpausaren atal aldagaitza...”⁵ Kontua zera da: *are*-ren kasuan (ikus erabilera Sarasolak emandako adibideetan) ez du ematen adberbioaren ohizko definizioa beti betetzen denik. Bestela esanda, zein adberbio-moeta izan liteke izen bat edota izen-sintagma bat aldatzen edo modifikatzen duena? Horra hor, *are* hitzaren gramatika kategoria dela eta sortzen zaigun auzi nagusia. Beste hainbat hitzen gisan *are* partikulak biziki erabilerara bihurria du gogobeteko sailkapena lortzeko.

Hau dela eta, ezer gutxi aurreratzen da honelakoetan hitzaren gramatika kategoria zehaztuz: *are* adberbioa baldin bada, adberbio-klase guztiz berri eta berezia litzateke, aditz, adjetibo eta adberbioei⁶ ez ezik, izen-sintagmei ere —gutxienez— eragiten dien adberbio-klasea litzateke.

Baina *are*-ren kategoriaren arazoari ikuspuntu desberdinetatik hel diezaiokegu; gutxienik, hiru hauetatik: alde formaletik, alde semantikotik eta sintaxi aldetik. Ikus ditzagun banan banan *are* partikularen hiru alderdiok.

(4) Kontuan har bedi Sarasolak bere hiztegiaren bigarren prestaera honetarako ez duela aintzakotzat hartu *adizlagun/adberbio* bereizketa eta, horrela, aipatu bi azpisailak *adizlagun* deiturapean sailkatu dituela.

(5) Funtsean Euskaltzaindiaren *EGLU* liburuan ematen diguten definizio bera: “Erlazio hizkiz nahiz gabe aditzari laguntzen berezko zeregina betetzen duen hitz klasea da beraz, labor esateko, adberbioa.” Eta zertxobait beherago honako hau gehitzen dute: “Aditzaren laguna eta osagarria ezezik, zenbait aditzondo izenondoaren edo beste adberbio baten modifikatzaile ere izan daitekeela esan ohi da...” (Euskaltzaindia 1985: 456). Ohar berbera egiten da 461. orrialdeko laburpenean.

(6) Adberbioaren barruan adizlagunak eta aditzondoak bereiziz, Euskaltzaindikoek *EGLU*-n proposatzen duten bezala.

2.1. Forma

Formari gagozkiola, *are* hitz aldagaizta dela esan dezakegu. Hobeto esateko, *-ago* konparaziozko gradu atzikia da partikula honek onar dezakeen aldaera bakarra (“*are -ago*” egituran eta *areago* esapidean). Beraz, hemen darabilgun adieran *are* aldagaizta dela esan daiteke, alde batetik. Beste alde batetik, *are* partikularen *klitikotasuna*⁷ azpimarratu beharko litzateke. Salbuespenak salbuespen, Sarasolak ongi ohartarazten duenez, sintagma baten aurre-aurrean ezartzen da beti eta horrek esan nahi du *are-k* —beste adberbio askok ez bezala— ez duela sintaxiaren aldetik erabateko beregain-tasunik.⁸ Hots, *are* ondorengo beste osagai gramatikal bati itsatsia bezala agertzen zaigu beti. *Are* ezin da ibili bere gain testu baten barruan. Ia-ia beti *proklitiko*a da, zenbaitetan, modifikatzen duen sintagmaren ondoan *ere* hitza duelarik.

Axularren erabilera kontuan hartzen badugu, “*are...*” eta “*are...ere*” egiturak modu jakin batez agertzen dira banatuta: lehenbizikoa (“*are...*”), *are* partikulak ondoko aditz-sintagma modifikatzen duelarik; eta bigarrena (“*are...ere*”), *are-k* bestelako sintagmak (izen-sintagmak eta adberbioak —adizlagunak eta adberbioak—) modifikatzen dituelarik. Hona hemen zenbait adibide (adibide gehiagotarako ikus beheragoko adibidetegia), diogunaren erakusgarri:

ARE (aditz-sintagma, perpausa)

51. Egiteko batek hartzen zaituenean, han da berehala konzientzia, eta egundaiño egiten dituzun falta guztiez orhoitzen zaitu, guztiak ekhartzen derauzkitzu. *Eta are erraiten deratzu*, zenbait zeure bekhaturatik, hunelako eta halakogatik, hek guztiak ethorri zaitzkitzula. (286-1)

41. *Zeren bertzela usain liteke, kirats liteke: eta are apboz, sugez, ielez eta likitskeriaz bethe liteke*: lakhuak, aintzirak eta bertze ur geldiak bethetzen diren bezala. (25-57)

46. Koleran zarenean egiten duzu anhitz erhokeria, eta gero kolera hura ioan zaitzunean, ethor zaitzu, erhokeria heken urrikia, eta egin ezpazinitu nahia. *Eta are leben bertzeren kontra haserretzen zinena orduan (Senekak dion bezala) zeure buruaren kontra haserretzen zava*. (200-13)

48. Baiña maliziarik edo enganamendurik ahal zatekeienz gogora ere gabe erran zioen deblauki erregek, baietz, deusetan ere dudatu gabe: *eta are berak lehenik agur egin zioen*; (229-28)

ARE (Izen-sintagma) ERE

10. Eskritura Sainduak, Elizako doktorek, lehenagoko ientilek, *eta are zeruko, aireko, eta lurreko gauza guztiek ere* kondentzen dute alferra, eta emaiten aditzera behar dela traillaatu, eta nor bere aldetik bere eginbidearen egitera enseiatu. (23-1)

12. Sufrezko sua, *eta are egurrezkoa ere*, beroago eta indartsuago da, lastozkoa baiño. (372-21)

(7) *Klitikotasuna* hemen darabilgun zentzuan propietate prosodikotzar barik, gramatikazko ezaugarritzat jo behar da. Hona hemen, Ignacio Bosqueren azalpen argigarria: “(...) La cliticidad es, en suma, una propiedad que obliga a ciertas unidades sintácticas a depender morfológicamente de otras, es decir, a apoyarse en ellas.” (Bosque 1990: 34).

(8) Salbuespen bat edo beste aurki daiteke, hala ere. Esate baterako, 13. adibidean ez dirudi inondik inora proklitiko denik, *are*-ren ondoren (faksimilean bederen) koma dago eta. Nolanahi ere, oro har, partikula proklitiko dugu eta autonomiarik ez duen aldetik, maila-adberbioen (*oso, txit, arrunt, arvas, hagitz, biziki, guztiz, zeharo, erabat, ondo, ongi...*) parekoa litzateke honelako esapideetan: *Ondo ederki ibili ginen, bai ondo luzea!*... (ikus EGLU-I 456-457).

ARE (Adizlaguna) ERE

7. Duzunean adiskide bat aberatsa, boheretsua, eta zeure egiteko guztietan behiere fin eta leial frogatua: halakoaren hitza diruztat hartzen duzu, eskontzea, emaita bezanbat zaitzu: haren promesetan, kheinuetan *eta are aieruetan ere*, fidantzia handia dadukazu. (84-5)

6. (...) eta noiz nahi den, zahartzean, *eta are hiltzerakoan ere*, geure bekhatu guztiak barkharuko derauzkigula. (88-8)

2.2. Semantika eta balio pragmatikoa

Semantikari dagokionez, Sarasolak dioskuna funtsezko(en)a bada ere ("Baita adierazten den gauza ere"; "Areagotze-zentzua du..."), horrekin ez da agortzen partikula honen esanahia. Eta berau argitu nahi izanez gero, ezaugarri pragmatikoen artean, funtsezkoa iruditzen zaigu hitz honek testu edo berbaldi baten harian betetzen duen loturazko edo erreferentziatzko funtzioa azpimarkatzea. Eginkizun testual edo diskurtsibo hau betetzen duten unitateak izendatzeko, gramatika kategoriekin zerikusi zuzenik ez duen bestelako sail independente eta zabalagoa plazaratu digute azken bolada honetan, *lokailuak* (gazt. "conectores", fr. "connecteurs") alegia. Hona hemen, hurrenez hurren, Ignacio Bosque-k (1989) eta Euskaltzaindikoek (1990) nozio berri honetaz ematen dituzten azalpenak:

(...) El término *conector* parece adecuado si no se utiliza en el mismo sentido que el ya existente *conjunción*, sino para recubrir otros elementos, como, por ejemplo, los adverbios que refieren a fragmentos del discurso que establecen una relación con un contexto previo. Así, los adverbios *consecuentemente* y *también* remiten, aunque de forma muy distinta a un discurso previo que "conectan" con el segmento en que aparecen. Esta relación conectora no los convierte sin embargo, en conjunciones. Pueden ser, por tanto, adverbios y a la vez conectores porque este último término no designa tanto una categoría gramatical como una propiedad discursiva (Bosque 1990: 194).
Edukiari dagokionez, liburuki berri honek, *lokailu* deitu ditugun zer gramatikal batzu ditu aztergai. Ez dakigu asmatu ote ditugun (sic) izen honekin. Baina hor zehar perpausen artean, testuari lotura ematerakoan perpaus batetik bestera eraman behar izaten den hariari eusten laguntzen diguten hainbat hitz eta esapide bereizierentzat lekua bilatu nahi izan dugu gure gramatikan. Hemen aurkituko diren hitzak askotan perpausen arteko zirrikitu horietan kokatuak ikusten ditugu, sarri ez dakigularik zein den garbi beren gramatika kategoría. Hauek dira *lokailu* izenez bataiatu ditugun elementuak (Euskaltzaindia 1990: xiii).

Hortaz, gramatika-kategoría gorabehera, ez dirudi eragozpen handiegirik dagoenik *are* lokailutzat hartzeko. Izan ere, behinola Euskaltzaindikoek erakutsi zuten bezala, perpaus konparatiboetako *are* hitzak ezin dio hasiera eman hizketaldiari; aurrez aipatutakoari erreferentzia eginez, ondoren datorrenaren "areagotasuna" adierazteko eginkizuna baitu, berez. Hona hemen EGLUko pasarte txit argigarria "*are -ago*" esapideaz:

Are...ago itzuliaz baliatzen garelarik, alde zuzenik zerbait suposatzen dugu. Ezin gara, besterik gabe, "Ni are aberatsagoa naiz" esaten hasi. Hau dioenak, alde zuzenik "X aberatsa da" edo "X Y baino aberatsagoa da" suposatu behar du, bere esaldia

zentsuzkoa izango bada. Konparazio soilak ez bezalako inguramendua eskatzen du, beraz, egitura honek (Euskaltzaindia 1985: 289).

Gauza bertsua esan liteke hemen ikertzen ari garen egituraz edo adieraz (konparatiboak ez diren egituretako *are-z*, alegia). *Are* ezin da azaldu hizketaldi baten buruan,⁹ ezinbestean aurretik testuinguru jakin bat behar baitu agertu ahal izateko. *Are-k* berezkoa du aurreko elementu batzuekiko lotura, beti ere esplizitoki aipatutako elementuren bati egiten dio erreferentzia eta. Baiezko esaldietan “.../...ez ezik, ...ere” egituraz baliatuz eman liteke bere esanahiaren parafrasia. Hona hemen letra etzanaz, *are* lokailuak goragoko adibideetan behar dituen “aurrekariak”:

ARE (aditz-sintagma, perpausa):

51. Egiteko batek hartzen zaituenean, han da berehala konzientzia, eta egundaiño egiten dituzun falta guztiez orhoitzen zaitu, guztiak *ekhartzen derauzkitzu*. *Eta are erraiten deratzu*, zenbait zeure bekhatugatik, hunelako eta halakogatik, hek guztiak ethorri zaitzkitzula. (286-1)

41. Zeren bertzela *usain liteke, kirats liteke: eta are aphoz, sugez, ielez eta likitskeriaz beshe liteke*: lakhuak, aintzirak eta bertze ur geldiak bethetzen diren bezala. (25-57)

48. Baiña maliziarik edo enganamendurik ahal zatekeienz gogora ere gabe erran zioen deblauki erregek, baietz, deusetan ere dudatu gabe: *eta are berak lehenik agur egin zioen*; (229-28)

ARE (Izen-sintagma) *ERE*:

10. *Eskritura Sainduak, Elizako doktorek, lehenagoko ientilek, eta are zeruko, aireko, eta lurreko gauza guztiek ere* kondenatzen dute alferra, eta emaiten aditzera behar dela travaillatu, eta nor bere aldetik bere eginbidearen egitera enseiatu. (23-1)

12. *Sufrezko sua, eta are egurrezkoa ere*, beroago eta indartsuago da, lastozkoa baiño. (372-21)

ARE (Adizlaguna) *ERE*:

7. Duzunean adiskide bat aberatsa, botheretsua, eta zeure egiteko guztietan bethiere fin eta leial frogatua: halakoaren hitza dirutzat hartzen duzu, eskentzea, emaita bezanbat zaitzu: *haren promesetan, kheinuetan eta are aieruetan ere*, fidantzia handia dadukazu. (84-5)

6. (...) *eta noiz nabi den, zahartzean, eta are biltzerakoan ere*, geure bekhatu guztiak barkhatuko derauzkigula. (88-8)

Adibide guztiotan ikusi ahal izan dugunez, “erreferentzia-mundua hedatzea” edo “balio erreferentziala izatea” da partikula honen bereizgarri pragmatiko behinena. Zentzu zabal horretan, *ere* edo *baita...ere* esapideekin parekatuko genuke. Baina azken hauek ez bezala, *are* partikulak, aurrekoetatik bereizten duen zerbait dauka: “areagotze-zentzua” du, Sarasolaren hitzez esateko; hots, *RAE*koen “ponderación” edo “encarecimiento” delakoa.¹⁰ Hortaz, esanahi aldetik, *are* baiezko esaldietan askozaz ere hurbilago legoke *...ez ezik, ... ere* egituratik, *baita...ere* esapide neutro eta indargetik baino. Hots, inklusioa —erlazio logikoa, alegia— adierazteaz gain, balio enfatiko

(9) Kasu! Horrek ez du esan nahi perpaus baten buruan ezin ager daitekeenik. Axularrek, esate baterako, sarritan erabiltzen du lokailu hau perpausaren hasieran (zenbaitetan “*Are...*” eta beste askotan “*Eta are...*”).

(10) Edo María Moliner-ek (1982) dioenez: “Se emplea [*hasta* eta *incluso* partikulez ari da] como expresión culminativa para dar sentido ponderativo a la inclusión de ciertos casos en afirmación o negación contenida en la frase.” (etzana geurea da).

edo areagotzailea du. Eta inguruko erdaretan ondoko hauek izan daitezke gutxi-gorabeherako baliokideak: gazt. *aun* (azenturik gabe), *incluso*, *hasta*; fr. *même*; ingel. *even*.

Lokailu honen bereizgarri pragmatikoetako bat honako hau izan daiteke: zerrendaketa, seriazio edo mailaketa baten azken burua edo amaiera enfasisz eta exajerazioz adieraztea. Hau da, ideia-mailaketa bat azken bururaino, muturreraino edo mailaketa agortzeraino hedatzea da partikula honen zeregin komunikatiboa (ikus 1.1.1. ataleko adibideak).

Zenbaitetan, hala ere, mailaketa ez dago agerian eta orduan "aurrekaria" edo "aurre-osagarria"¹¹ dei genezakeena falta da. Horrelakoetan baina, —restuinguruaz baliatuz— inplizitoki ulertu beharreko elementuren bati (presuposizioa) egiten zaio erreferentzia.¹² Axularrengan aposizio gisako *are mundu hunetan ere* adibidea aurkitzen dugu behin eta berriro (ikus 1.1.2.2. ataleko adibideak), irakurleak "hil ondorengo bizitza edo mundua" suposatu behar duelarik, hots, "hil ondorengo bizitzan ez ezik, bizitza honetan ere" bezalako zerbaite ulertu behar dugularik:

22. (...) edirenen dugu, ezen presuna arnegariak, *are mundu hunetan ere*, anhitz inkontru gaitz izaten duela, eta...(176-19)

23. Zeren baldin Elizako doktor batzuek dioten bezala, Ama Birjinak, *are mundu honetan zenean ere*, nori ere, eta nork eta behatzen baitzioen, hari,... (241-15)

24. (...) pena eta trabaiullu gehiago iragan behar duela, *are mundu hunetan ere*, ifernura ioaiteko,... (311-32)

25. Baiña mintzo naiz mundu hunetakoaz. Eta diot ezen, *are mundu hunetan ere*, giristino onek, Iainkoaren partea dadukatenek, atsegin eta plazer gehiago gozatzen dutela, giristino gaixto Deabruaren partea segitzen dutenek baiño.(325-49)

26. Finean ezagutuko duzue, eta esperientziaz frogatuko, zein handia den onek gaixtoen gaiñetik duten abantailla, eta nola diren onak, *are mundu hunetan ere*, gaixtoek uste duten baiño aiseago, eta bere gogarago. (326-14)

Are hitza, beraz, lokailua dugu. Baina zein eratako lokailua? Euskaltzaindikoen sailkapena (Euskaltzaindia 1990) geure eginez, emendiozko lokailuetako bat gehiago dela deritzogu. Emendiozkoetarikoa izanik ere, bistan da ez dagoela gainerakoekin identifikatzerik eta baten batekin alderatzekotan, *ere* lokailuarekin aldera genezake. Biek amankomunean dutena zera da: biak dira erreferentzia-hedatzaileak, biek balio dute "aurrez aipaturiko gai baten esparrua hedatzeko, hau da, erreferentzia-mundua hedatzeko".¹³

Osaren hitzak erabiliz, erreferentzia-hedatzailetzat hartu dugu *are* lokailua (hortik "emendiozko" deitura eta sailkapena). Baina, egia esateko, logikaren zentzu hertsian zenbaitetan ez dago zinezko hedapenik, emendiorik edo gehikuntzarik. Halakoetan, logika-mailan *are... (ere)* esapideak ez dio ezer gehitzen bere erreferenteari. Orduan *are*, aurrekariaren azpimultzoren bat balio enfatikoz adierazteko erabiltzen da. Hona hemen zenbait adibide:

(11) Eusebio Osak deitzen duen bezala (Osa 1990: 263).

(12) Eta *EGLU-III*ren egileek diotenez: "Hortaz, presuposizioak eta abarrak tartean sartzen direlarik, pragmatikaren munduan erabat murgilduak aurkitzen gara lokailuak direla medio." (Euskaltzaindia 1990: 30).

(13) Patxi Goenagak azaldu zuen bezala (Goenaga 1980: 241.or. oh.) eta berriki Eusebio Osak esan duen bezala (ibidem).

17. (...) bata lainkoaren aldetik, haren grazia eta faborea, eta bertzea guretik, gure nahia eta borondatea (...) *eta gauza hau guztiok, are gure aldetik behar direnak ere*, printzipalki lainkoak egiten baititu. (133-26)
18. Baiña, *guztiok, are etsaiek ere*, bere bihotzetan barrena bedere, ongi erraiten dute. (332-19)
19. (...): eta munduko kreatura *guztiak, are harriak ere*, etxeko iaun hunen familia, eta etxatiarrak baitira:... (362-30)

Are-ren semantika eta pragmatikari eskainitako gainbegiratuarekin bukatzeko, diogun, bidenabar, aurreko testuarekiko emendiozko lotura adierazten duen lokailu erreferentzia-hedatzaile honek berdin-berdin balio duela ezezko perpausetarako.¹⁴

2.3. Sintaxia

Lehenbizi, kategoriaren arazoa dugu argitu beharra. Itxuraz, *baita...ere* esapidearen pare-parekoa dugu eta parekotasun horren arabera, zalantza izan genezake juntagailutzat hartu behar ez ote dugun. Hala eta guztiz ere, irizpide formalak hertsiki erabiliz,¹⁵ badirudi ez dela benetako juntagailua. Izan ere, Axularrengan aurkitutako adibide guztietan behin ere ez da gauzatzen benetako koordinaziorik *are* lokailu hutsaren bidez. Bietatik bat: a) edo justaposizio (alborakuntza) hutsaren aurrean gaude; b) edo bestela, juntagailu edota menderagailuren baten eskutik (*Eta are...; are...-larik*) agertzen zaigu gure lokailua. Hona hemen adibideak:

a) Alborakuntza.

55. Gure lege sainduaren, eta manamenduen karga, *arin da, are arintkarri da*. 321-1

b) Juntagailua + *are...*

40. Zeren nola etsaiak bethiere zelatan baitaude, zer ere huts edo falta edireiten baitute, hura berehala *harrapatzen dute, eta are batzutan berreturik, airtzen eta kanpatzen dute*. 16-30

41. Zeren bertzela *usain liteke, kirats liteke; eta are ahoz, sugez, ielex eta likitskeriaz berbe liteke*: lakhuak, aintzirak eta bertze ur geldiak bethetzen diren bezala. 25-57

42. Halakoari urtherik urthera, zorra *handitzen, berretzen eta are baldin denbora luzeaz badago, doblatzen zaika* 55-3...

Gure goiko galderara itzuliz, *are* izena (edo izen-sintagma) ez baldin bada, adjetibo (edo sintagma adjetibo) ez baldin bada, —bistan denez— aditza ez bada, arestian esan bezala juntagailua ez baldin bada, orduan, aukera bakarra geratzen zaigu: adberbiotzat hartzea. Horra hor, abiaburuko korapilora garamatzan ondorio ahula: adberbio baldin bada, izenak eta izen sintagma modifikatzen dituen adberbio-klase berri gisa definitu behar ote dugu?¹⁶ Puntu honetara iritsita, sailkatze eta

(14) Zentzu honetan gaztelaniazko (*ni*) *siquiera* eta *ni aun* ditugu baliokideak.

(15) Argibide gehiagotarako ikus bedi EGLU-III (*Lokailuak*): "Lokailu eta juntagailuen arteko harremanak eta bereizkuntzak", 27-31.or.

(16) Oztopo hau ez bide da izan eragozkarri EGLU-III (*Lokailuak*) gramatikaren egileek *ere* partikula aditzon-dotzat (adberbioa beraz) hartzeko. Honela mintzo dira: "Gure ustez, lokailu hau (*ere-z* ari dira), kategoriari dagokionez, aditzondoa dela esan daiteke, lokailu bezala erabiltzen duguna." (Euskaltzaindia 1990: 35). Hala ere, ez da erraza toki erosoak aurkitzea *are*-rentzat lehenbiziko liburukian aurkeztutako aditzondo-sail desberdinen artean edota emandako adberbioaren definiziopean.

taxonomia hutsean gera daitekeen azterketa axalekoa gainditzeko, ezinbestekoa iruditzen zaigu adberbio berezi honen sintaxia berrikustea.

Sintaxiaren ikuspegitik, zenbait berezitasun dira azpimarkatzekoak Axularren erabileran.

Lehenik, edozein osagai heda daiteke *are* lokailua bere ezkeraldetik hartuz: dela izen-sintagma, sintagma adjetiboa, adberbioa edo adizlaguna, aditza edo aditz-sintagma, dela perpausa... Osagai guzti hauek har dezakete *are* lokailua.

Bigarrenik, osagai moetaen arabera zenbait desberdintasun sortzen da sintaxi mailan. Ešan bezala, izen-sintagma bati edo adizlagun bati erantsita doanean, esaterako, aski egitura hertsia aurkitzen dugu, halako batasuna sortuz eta tartean elementurik nekez sar daitekeelarik. Horra elementuen hurrenkera eta zenbait adibide:

ARE + IS (nor, nori, norke) + ERE

ARE + Alg. (erlazio-atzizkiez edota posposizioez osatua) + ERE

33. (...orduan...) *Are orduan ere* etzenduten plazer osorik hartu...

34. (...) *Are abre mutuek ere* eztute (...), aitzinat iragan nahi.

3. (edatean, lo datzanean), eta *are iarririk dagoenean ere*, badoha...

5. (dolorez zarenean), *are eskapatzen zarenean ere*, emaiten deratzen...

6. (zahartzean), eta *are hiltzerakoan ere*,...

7. (promesetan, kheinuetan) eta *are aieruetan ere*,

12. (Sufrezko sua), eta *are egurrezkoa ere*, beroago eta indartsuago da...

15. (hitz sinpleari eta bakhunari), eta *are kheinuari eta aieruari ere* sinheste gehiago eman lekidikaiola...

18. (guztiek), *are etsaiek ere*,...

Ekintzak uztartzen ari delarik, ordea, *are* ekintzaren bat gaineratzeko erabiltzen bada, egitura laxoagoa dirudi eta *are* ez zaio zuzenean erasten aditz berriari. Horrelakoetan, *are* lokailua lehen bezala osagai berriaren atarian, baina lehen ez bezala aditzetik urrun samar dagoelarik eta *eririk* gabe agertzen zaigu. Hortaz, *are* eta aditzaren artean nahi beste osagai tarteka daitezke: sujetua, adizlagunak, osagarriak (aditzak hartzen dituen osagarriak), predikatiboa, etab. Hona hemen azaltzen zaizkigun hurrenkera batzuk:

...eta *ARE + Alg + Alg + Alg + junt + Alg + Aditza:*

41. (...) eta *are* *apboz, sugez, ielez eta likitskeriaz bethe liteke*...

...eta *ARE + Alg + O(bjetua) + Alg + Pred. + Aditza:*

44. (...) eta *are* *handik bere burua zure alderakotzat zordun erakusten du*...

...eta *ARE + Adb + O + Aditza:*

47. (...) *Eta are orduan anbitz gauza egin behar dugu*,...

...eta *ARE + S(sujetoa) + Alg=Adb. + Aditza:*

48. (...) eta *are* *berak lehenik agur egin zioen*;...

Etab.

Aipatu lehenbiziko osagaiekin (IS, Alg) batasun handiko unitate sintaktiko handiago bat osatzen duen bitartean, aditz-sintagma edo perpaus batekin doalarik, aski independentzia sintaktiko handia atxikitzen du. Hots, perpaus-atartitik edo aditz-

sintagmaren hasierako kokagunetik —kanpotik bezala— ondorengo osagai osoa modifikatzen duela dirudi, operadore gisako zerbait balitz bezala edo.

3. *Corpus*-aren sailkapena

3.1. *Irizpideak*

Are partikula honek esaldian betetzen duen eginkizuna aztertzeke ohizko hiru bideez (formalaz, semantikoz eta sintaktikoz) balia gaitezkeen arren, oraingo honetan, Axularren testutik harturiko esaldiak sailkatzeko, hiru horietatik bat baizik ez dugu erabili: sintaktikoa; sailkapena egiteko, partikula honek esaldian lagun duen sintagmaren kategoria gramatikalean oinarritu garelarik batez ere. Berau, nagusia izan den arren, ez da, hala ere, kontutan hartu dugun faktore bakarra; horrela, sailkapena egiterakoan, *are* partikula ageri deneko esaldia baiezkoa edo ezezkoa izatea ere hartu dugu aintzakotzat eta, halaber, nolako “inguramenduan” ageri den, hau da, zerrendaketan (+zerrenda) edo aurretik aipaturiko zerbaiti erreferentzia eginez agertzea (-zerrenda). Aldagai guzti horietaz baliatuz, honako sail hauek bereizi ditugu:

1 *Aditz-sintagmari ez dagokiona*

1.1. Baiezko esaldia

1.1.1.+ Zerrenda [- , -, ...] (,) *eta are* (•) *ere*,

1.1.1.1. Adizlaguna

1.1.1.1.1. Denborazko esapideak

1.1.1.1.2. -(e)nean atzizkidun denborazko esaldiak

1.1.1.1.3. Aditz-izena (denborazkoa: -tzean, -tzerakoan)

1.1.1.1.4. Izen-sintagma + *n* (lekuzkoa/denborazkoa)

1.1.1.1.5. Izen-sintagma + *gabe* (postposizioa)

1.1.1.2. Izen-sintagma

1.1.1.2.1. *nor/nork/nori/noren* (osagarri zuzena)

1.1.2. - Zerrenda (,) (,.) *are* (,) *ere*

1.1.2.1. + Erreferentea (erreferentea agerian dago)

1.1.2.1.1. Adizlaguna

1.1.2.1.2. Izen-sintagma

1.1.2.2. - Erreferentea *are* ( ) *ere* (erreferentea isilduta)

1.1.2.3. ez (,) *baiña are* (,) *ere*. (“ez ezik, _ere”)

1.1.3. Salbuespenak: *are* + sintagma soila, *ere gabea*

1.2. Ezezko esaldia

1.2.1. (,) *Are* (,) *ere*, ez + aditza

1.2.1.1. Erreferentea agerian

1.2.1.2. Erreferentea isilduta

1.2.2. (,) *eta are* (,) *ere*, ez + aditza

1.2.3. ez + aditza (,) *eta ez are* (,) *ere*

1.2.4. ez (,) (,) *eta ez are* (,) *ere*

2. *Aditz-sintagmari dagokiona*

2.1 [aditza, aditza,...], *eta are* perpaus nagusia

2.2 [aditza, aditza,...], *eta are* menpeko perpausa

2.3 Salbuespenak

- 2.4 Sailkatu gabeak
- 2.5 Adberbial-kontzesiboa

3.2. Adibidetegia

1 Aditz-sintagmari ez dagokiona

1.1. Baiezko esaldia

1.1.1.+ Zerrenda [-, -, ...] (,) eta are ( ) ere,

1.1.1.1. Adizlaguna

1.1.1.1.1. Denborazko etapideak

1. Eta ezperez beha ezazu nola presuna bat *gaztetik zahartzera*, eta are *batzutan urtbetik urtbera* ere, aldatzen eta ezeztatzen den irudian ere, lehena ezitridiela iartzen den, zein diferent egiten den. 40-27

2.(...) *hasi deneko* akhabatu dela: *eta are batzutan hasi gabe ere* akhabatzen dela. Zeren plazer hartan berean ere, (...) 251-11

1.1.1.1.2. -(e)nean atzizkidun denborazko esaldiak

3. Gure bizitzea itsasoz dohana bezala da (...), itsasoz dohana *iatean, edatean, lo datzanean*, eta are *iarririk dagonenean ere*, badoha, ezta orduan ere baratzen. 40-33

4. *Egunero* hiltzen gara, zeren egun oro gure bizitzeari zenbait poxin eta parte gutitzen eta edekitzen baitzaika. Eta are *hazten eta handitzen garenean ere*, gure bizia ttipitzen eta laburtzen da. 41-41

5. *Sukhar handi batekin, saihetseko punta batekin, edo bertze eritasun bortitz batekin dolorez zarenean*, dolore hark, are *eskapatzen zarenean ere*, emaiten deratzu egitekorik asko, (...) 135-12

1.1.1.1.3. Aditz-izena (denborazkoa: -tzean, -tzerakoan)

6. eta noiz nahi den, *zahartzean*, eta are *hiltzerakoan ere*, geure bekhatu guztiak barkhaturko derauzkgigula. 88-8

1.1.1.1.4. Izen-sintagma + n (lekuzkoa/denborazkoa)

7. Duzunean adiskide bat aberatsa, botheretsua, eta zeure egiteko guztietan behiere fin eta leial frogatua: halakoaren hitza dirutzat hartzen duzu, eskentzea, emaita bezanbat zaitzu: *haren promesetan, kheinuetan eta are aieruetan ere*, fidantzia handia dadukazu. 84-5

8. Begietako bista batek, *bebingo behatzeak*, eta are *anhitzetan ere*, iragaitzaz eta ustekabeen behatzeak, arrotzen du bihotza: 256-24

1.1.1.1.5. Izen-sintagma + gabe (posposizioa)

9. Zeren ez obratuagatik, *obratzeko gogoa*, eta are *obratzeko gogorik gabe ere*, gogoeta hartan atsegin hartzea, bekhatu da. 243-1

1.1.1.2. Izen-sintagma

1.1.1.2.1. Nor/nork/nori/noren (osagarri zuzena)

10. Eskritura Sainduak, *Elizako doktorek, lehenagoko ientilek*, eta are *zeruko, aireko, eta lurreko gauza guztiak ere* kondanatzen dute alferra, eta emaiten aditzera behar dela traillaillatu, eta nor bere aldetik bere eginbidearen egitera enseiatu. 23-1

11. (...) eta behehituz dohanean, eta dihoakunean, *mendekatzeko(nahia)*, *enganatzeko(nahia)*, eta are *bizitzeko nahia*, eta *desira ere*, berretzenago eta luzatzenago zaikun; (...) 130-17

12. *Sufrezko sua, eta are egurrezkoa ere*, beroago eta indartsuago da, lastozkoa baiño. 372-21
13. Zeren bertzela, *bekhatutan dagoeiño egiten dituen obra on guztiak galtzeintu, eta are, lehenekoak ere, bekhaturik gabe zegoenean(,) egiten zituena ere*, hilduak, eta tratatuak edukitzeintu. 348-34 (Parentesien arteko koma, faksimilaren arabera)
14. Heken laboratzea da meritu handia, eta *zeruko loriaren erdiesteko, eta are mundu bunetan ditutzun onen ere* seguratzeko, berretzeko eta emandatzeko bide ona, zabala eta segura. 154-20
15. (...), ezen orduan, *zure hitz simpleari eta bakhunari, eta are kheinuari eta aieruari* ere sinheste gehiago eman lekidikaiola, anhitz arnegu eta iuramentu egiten dutenei baiño.(...) 177-35.

1.1.2. - Zerrenda (•)j (/.) are (•)j ere

1.1.2.1 + Erreferentea (erreferentea agerian dago)

1.1.2.1.1. Adizlaguna

16. Eta eztezazula ez pensa, *ifernuko su hura, hemengo su hauk* bezala izanen dela. Baiña hura, nola izanen baita Iainkoak berak pitztua eta egina, hala izanen da *hemengo suak* baiño beroago eta goriago. Halako moldez ezen, *hangoarekin* konparaturik, pintatua bezala izanen baita. Eta haur ezta miretsteko, zeren *are hemengo suetan ere* diferentzia handia da. Sufrezko sua, eta are egurrezkoa ere, beroago eta indartsuago da, lastozkoa baiño. 372-21

1.1.2.1.2. Izen-sintagma

17. (...) bata Iainkoaren aldetik, haren grazia eta faborea, eta bertzea guretik, gure nahia eta borondatea (...) eta *gauza hauk guztiok, are gure aldetik behar direnak ere*, printzipalki Iainkoak egiten baititu: 133-26
18. Baiña, *guztiak, are etsaiek ere*, bere bihotzetan barrena bedere, ongi erraiten dute. 332-19
19. (...): eta *munduko kreatura guztiak, are harriak ere*, etxeko iaun hunen familia, eta etxatiarrak baitira: 362-30

1.1.2.2. -Erreferentea: are () ere (erreferentea isilduta)

20. Zeren *are bere herrikoen artean ere*, ezbaitekite batzuek, nola eskiriba, eta ez nola irakur. 10-14
21. Bada baldin anhitz kondenatzen bada, *are giristinoetarik ere*, zergatik zu ere. giristino izanagatik ere, etzara beldur izanen kondenatuetarik bat gerttha zaitezin? 9-327
22. (...), edirenen dugu, ezen presuna arnegariak, *are mundu bunetan ere*, anhitz inkontru gaitz izaiten duela, eta arnegu hek direla kausa, anhitz bertze bekhatutan ere erortzen dela (...) 176-19
23. Zeren baldin Elizako doktor batzuek dioten bezala, Ama Birjinak, *are mundu bunetan zenean ere*, nori ere, eta nork eta behatzen baitzioen, hari, 241-15
24. (...), pena eta trabailu gehiago iragan behar duela, *are mundu bunetan ere*, ifernura ioaiteko, 311-32
25. Baiña mintzo naiz mundu hunetakoaz. Eta diot ezen, *are mundu bunetan ere*, giristino onek, Iainkoaren partea dadukatenek, atsegin eta plazer gehiago gozatzen dutela, giristino gaixto Deabruaren parte segitzen dutenek baiño. 325-49
26. Finean ezagutuko duzue, eta esperientziaz frogatuko, zein handia den onek gaix-

toen gaiñetik duten abantailla, eta nola diren onak, *are mundu hunetan ere*, gaixtoek uste duten baiño aiseago, eta bere gogarago. 326-14

1.1.2.3. Ez (•)j, baina are (•)j ere (≈ “ez ezik, ...ere”)

27. Segur da *ez oren baten denbora*, baiña *are begien goiti ailtxatxeko asko lukeien bitartea ere*, lehen hauta lezakeiela. 104-7

28. Finean ez *girstino lagunari berari*, baiña *are munduko bertze kreatura arrazoñaz usatzen ez tuten guztiei ere*, bidegabe egiten derauezu bekhatutan zauden bitartean. 362-22

1.1.3. *Salbuespenak: are + sintagma soila (ere gabea)*

29. Bada sagar baten iateagatik, gizon baten, *are bere ondoko guztiekin*, heriotzera kondentatzea, badirudi iustizia berriarena, soberania eta arrazoñaren kontra dela. 37-4 (emendiozkoa? Gure ustez kasu honetan ere lokailua ez erabiltzeko arrazoiak, sintaktikoa da, aurrekaria eta aredun sintagma deklinabide-kasu berean ez baitaute)

30. (...) eta gero erraiten dute: baldinba, ez ahal naiz huenegatik, hunein gauza aphurragatik, eta hunein erraxki egin dudanagatik ifernurako? Bada erran nahi derautzut ezen zeren horrein gauza erraxean, aphurrean eta ttipian zeure laxotasuna eta lainkoaren manuaz kontu guti egitea erakutsi duzun, alde *are horigatik ifernurako zarela*. 37-20

31. Zeren han edirenen ditugu, *are abantailatuki, fidatzeko(,) eta esperantza izaiteko*, ahal diratekeien segurantza guztiak 84-12 (Parentesien arteko koma, faksimilaren arabera)

32. Egiatzko penitentzia, zein baita gauza handia egitekotsua, eta osasuna duenari ere, lanik eta ekhairik asko emaiten dioena, nahi duzu zuk, den denborarik herstueneko, gaitzieneko, eri zareneko, eta *are, heriotzearen azken oreneko(,)* luzatu. 135-20 (Parentesien arteko koma, faksimilaren arabera)

1.2. *Ezezko esaldia*

1.2.1. (•)j. Are ()j ere, ez + aditza...

1.2.1.1. *Erreferentea agerian*

33. Zer fruitu, zer irabazi eta plazer izan zenduten *orduan*, *orai* ahalkez ere bururik ere ezin ailtxaruz, zaudeten bekharu hetan? *Are orduan ere* etzenduten plazer osorik hartu, etzinetan aspertu, eta ez ase. 251-28

1.2.1.2. *Erreferentea isilduta*

34. Usatzaite goizean goiz iaikitzen, eta oren hartan iratzarriko zara. Usatzaite anhitz iaten eta edaten, eta bethi hala nahiko duzu. *Are abre mutuek ere* ez tute, bere leheneko usarua, edo etsigarri bat bedere izan gabe, lehen izan diren ostatuetarik, aitzinat iragan nahi. 62-23

1.2.2. (•)j eta are (•)j ere, ez + aditza...

35. Hala Ninive hiri handi hartako erregeak ere, enzun zuenenan haserre zela haren eta harenen kontra lainkoa, manatu zuen hiri guztia iar zedilla deboziotan eta penitentzian, *guztiak* barur zitezilla, *eta are abre mutuei ere*, etzekiela eman iatera eta edatera, erratan zuela. 46-15

1.2.3. *Ez + aditza (•)j eta ez are (•)j ere*

36., zeren etxathera eske ethorri zeikan probe gose premian zegoenari, ezpaitzioen bere mahai asetik, asetekorik eman *eta ez are elikatzeorik ere*. 156-29

37. Etzeikan ausartu othoitztera egor ziazola pitxer bat ur, edo *esku guztia* urean sar zezala, *eta ez are, erbi guztia ere*. 384-36

1.2.4. Ez (•)j, (•)j, ... *eta ez are (•)j ere*

38. (...), nork eginen du bada otkoitz halakoaren bekhatuakgatik? *Ez sainduke, ez ainguruk, eta ez are miseriardiaren amak ere* 224-7

39. Baiña gaixtoak eztu nehon ere segurantzarik edireiten: *ez etxean, ez kanpoan, ez bakharrik dagoanean, eta ez are konpainiatan denean ere*. 284-13

2. Aditz-sintagmari dagokiona

2.1. [Aditza, aditza, ...], *eta are perpaus nagusia*

40. Zeren nola etsaiak bethiere zelatan baitaude, zer ere huts edo falta edireiten baitute, hura berehala *harrapatzen dute, eta are batzutan berreturik, airatzen eta kanpatzen dute*. 16-30

41. Zeren bertzela *usain liteke, kirats liteke: eta are ahoz, sugez, ielez eta likitskeriaz bethe liteke*: lakhuak, aintzirak eta bertze ur geldiak bethetzen diren bezala. 25-57

42. Halakoari urtherik urthera, zorra *handitzen, berretzen eta are baldin denbora luzeaz badago, doblatzen zaika* 55-3

43. Guztiak dakuski, *guztiak dakizki*, (...). Hain xehero, bat banaka, beregainki eta bereziki daki Iainkoak gauza guztien berri (...). *Are badaki zenbat parabisurako diren, eta bai zenbat ifernurako diren ere* 74-17

44. Eta Iainkoaren ontasuna eta liberaltasuna hain da handi, non orai zuk ditutzun on horiek Iainkoarenak berarenak, eta Iainkoak emanak dituzularik, guztiarekin ere, zuk horietarik probeari emaiten diozunean, zeuretarik emaiten baitzinio bezanbat *estimatzen baitu* Iainkoak. *Eta are handik bere burua zure alderakotzat zordun erakusten du*: hain zordun, ezen erraiten baitu Spiritu Sainduak: (...) 150-10

45. Eta halarik ere, sekeretuki, ahalik eta ixilkiena, eskuñak emaiten duena (Ebanjelioak dioen bezala), ezkerrek *iakiten ezteuela*.

Eta are albaliz, erremusina errezibitzen duenak ere, ez luke iakin behar, nondik heldu zaikan ontasun hura. 153-26/154-1 (beste irakurketa bat eman dakioke, *are* sintagmari dagokiolarik)

46. Koleran zarenean egiten duzu anhitz erhokeria, eta gero kolera hura ioan zaitzunean, *ethor zaitzu*, erhokeria heken urrikia, eta egin ezpazinitu nahia. *Eta are lehen bertzeren kontra haserretzen zinena orduan (Senekak dion bezala) zeure buruaren kontra haserretzen zara* 200-13.

47. Baiña gero iakin dugunean edireiten dugu nahi eztuguna: eta gero handik *jauzten eta koleratzen gara*. *Eta are orduan anhitz gauza egin behar dugu*, geure ohoreagatik ere, baldin iakin ezpagendu, ezpaikinen halako egitekotan izanen. 207-18

48. Baiña maliziarik edo enganamendurik ahal zatekeienz gogora ere gabe *erran zioen* deblauki erregek, baietz, deusetan ere dudatu gabe: *eta are berak lehenik agur egin zioen*; 229-28

49. Ethortzen zaitzu gogora behar ezten emaztea, eta harekiko plazera, eta zuk gogoe-ta hura zeureganik, berehala egotzi behar bidean, nola egotziko duzun ezen hartan *zaphoratzen zara, gozatzen zara, eta are obran baitzina bezala anbitzetan ere, zeure gogoan atsegin hartzen egoiten zara*, eta hala egonez bekhatu mortal handitan erortzen zara. 242-31

50. Haragiaren plazera, ezta behin ere guztiz asetzen, eta ez osoki iraungitzen. Eta batzutan asetzen ete iraungitzen dela badirudi ere, berriz berehala *gosetzen eta pitzten da*. *Eta are denbora gutiren barranean, lehen baiño bizikiago iratzartzen da*. 251-42

51. Egiteko batek hartzen zaituenean, han da berehala konzientzia, eta egundaiño egiten ditutzun falta guztiez *orboitzen zaitu, guztiak ekhartzen derauzkitzu. Eta are erraiten deratzu*, zenbait zeure bekhatugatik, hunelako eta halakogatik, hek guztiak ethorri zaitzkitzula. 28-61

52. Haur da konzientziaren kargua, eta ofizioa, bertzen ahantz orduetan, *orboitzen du*, denboraren buruan *penatzen du*, min eta oiñhaze *emaiten du*. Eta *lehiatzen zaiku*, lehen baiño lehen, geroko luzamendutan ibili gabe, bide on batean iar gaitzezilla. *Eta are erraiten deraku* ezkaituela anarteraño sosegatzera utziko, eta hala ezkaitu utzten ere. 286-41

53. Hala *manatzen zen* lebitikoaren kapitulu batzuetan. *Eta are betan seiñalatzen ziren*, bekhatuei zegozten oferendak eta sakrifizioak. 338-16

54. Zeren maiz konfesatzeak *haserretzen du* Deabrua, *eta are erboturik, eta zoraturik bezala, zer hari den, eta zer egin eztakiela, ibentzen du*. 348-28

55. Gure lege sainduaren, eta manamenduen karga, arin da, *are arintkarri da*. 321-1

2.2 [Aditza, aditza,...], eta are menpeko perpausa

56. (...), zeren enseiukarrean bezala egiten diren lehenbiziko obrek etra enseiuek, zenbait huts eta falta izanagatik ere, badirudi ezen, zeren lehenak diren, barkhakizun direla, eta bat bederak *disimulatzeke, ez ikhushi iduri egiteke, eta are desenkusatzeko dituela*. 7-11

57. Baiña lurrean bertzeren bekhatugatik, Adanenagatik, haren ondoko guztiak, *are sorbu baiño lehen*, bere amaren sabelean pitzten diren pontuan(...) 92-23

58. Baldin merkatarri batek eman baliago bere semeari diru suma bat bere eskuko, manaia lezan, enplega lezan, tratuan eta merkatalgoan erabil lezan. Eta halatan, tratua ikhasirik, berak bere buruz, zerbait irabaz lezan. Ordea, baldin seme hark bere aitaren eman hek guztiak, iokoan, ian edanean eta arloterian gasta balitza, arrazoiñekin lizateke seme hura beldur, *ez liazon bere aitak aitzinarat gebiago eman eta ez fida. Eta are lehen emanak ere edeki liazton*. 110-6

59. Eta nahi du *eska gakitzan eta are lehia gaitzian*, (...), 299-5

60. Aitzitik atsegin hartzen du, zeren hala penatzen den, eta nahi du *pena dadin, eta are handik ilkitzeko esperantzarik gabe pena dadin* 923-5

61. (...), zer izanen da Iainkoz, munduz, eta kontzientziaz konturik egin gabe lazoki eta antsikabeki bat ere krinarik gabe *bizitzen direnez? Eta are bekhatu egiteko okhasino bilha dabiltzanez?* 234-29

62. Ordea guztiarekin ere nola anhitz lekhotan, erraiten baitu Skritura Sainduak, bekhatore batzuk, bertzeen artetik direla gogortuak, itsutuak, eta Iainkoak ere utziak, *eta are Iainkoak berak itsutzen, eta gogortzen dituela*. 69-19

2.3. Aditza isilduta

63. Anhitz gauzak egiten derauka giristinoari gaitz eta kalte eta hetarik bat *da, eta are buruzagietarik*, hira, kolera, haserretasuna, mendekatzeko desira desordenatua. 187-1

2.4. Sailkatu gabeak

64. *Eta are San Krisostomok dioen bezala*: Ipsorum conscientia per oblatam occasionem insurrexit, momorditque illorum animos, efficiens ut nemine compellente, confitere-nur sua facinora (Chrysost. Conc. 4 de Lazaro) 286-35

65. Hala erraiten du San Krisostomok (...).

Eta are San Krisostomok berak, aitzinetik abisaturik eztadila nebor bargatik asalda, erraiten du: 151-28

2.5. Adverbial-Kontzesiboa

66. Lehenbizikorik, hura da gure adiskide, eta hain adiskide, non zerutik lurrera iautsirik, lurtean guregatik, *are bere etsai ginituelarik*, bere bizia liberalki eta bolondreski eman baitzuen 84-15

67. Ene uztarrria leun, plazent, eta aisit, eta ene karga ere arin: zeren hala baita. *Eta are karga delarik*, karga arintgarri, eta gutigarri baita. 321-43

4. Iruzkinak bildutako esaldi eta adibideei buruz

4.1. Lehenengo eta behin, lokailu honek testuinguruarekiko duen lotura azpimarkatu beharko genuke. Hau da, aurrekaria edo aurre-osagarria deiturikoa nekez (ikus 1.1.2.2. azpiataleko guztiak eta 34. adibidea) uzten du isilduta Axularrek. Bellok oharterazten duenez,¹⁷ gaztelaniaz berdintsu gertatzen omen zen urrezko garaiko idazle zaharretan, idazle modernoan artean (XIX. mendekoan artean) aurrekaria isiltzeko joera nabariagoa delarik. Gaurko euskaran ere, badirudi gaztelaniaz baino nekezagoa dela ezabaketa hori.

Axularrengan zortzi bider aurkitzen dugu erreferentea isilduta eta —goraxeago azaldu dugun moduan— horietatik bost *are mundu bonetan (zanean) ere* esapide errepikatu eta klitxetuari dagozkio. Beste hirurak honako hauek ditugu: *are bere herrikoen artean ere* (21. adib.), *are giristinoetarik ere* (22. adib.), *are abre mutuek ere* (34. adib.). Lehenengoan testuinguruaren harian “arrotzen artean ez ezik, euskaldunen artean ere” ulertu behar da; bigarrenean, testuingurura jo gabe ere, “jainkogabeetarik ez ezik, giristinoetarik ere” edo ulertuko genuke; eta hirugarrena “gizakien artean ez ezik, abere mutuen artean ere” esapideaz parafraseatuko genuke.

Bestalde, *are...ere* esapidearen kasuan oso narbarmena da aurrekariaren eta *are*-ren modifikatuaren arteko “komuntadura gramatikala”, esan nahi baita biek deklinabide atzizki berbera hartu ohi dutela.¹⁸

Iparaldeko usuarioari jarraituz,¹⁹ ezeztapen baten ondoren “*baiña are...ere*” adbertsatibo moeta bitxia ere aurkitu dugu Axularrengan. Egitura honen orde, gaur egungo euskara *standard*-ean “...ez ezik, ...ere” esamoldea dugu. Hona hemen, Axularren bi adibideak:

27. Segur da ez oren baten denbora, baiña *are begien goiti ailtxatxeko asko lukeien bitartea ere*, lehen hauta lezakeiela. 104-7

28. Finean ez *girstino lagunari berari*, baiña *are munduko bertze kreatura arrazoñiaz usatzen ez tuten guztiei ere*, bidegabe egiten derauezu bekhatutan zauden bitartean. 362-22

(17) Honela mintzo da Bello (§ 1247): En estas locuciones se presenta siempre al entendimiento una escala creciente o decreciente de ideas, señalándose la última con el prepositivo hasta. Vease la escala en el 3º (“Desacertada y hasta torpemente se portaron”), 5º (“Correspondió a tantos beneficios con ingratitud y hasta con villanía”) y 6º (“Le reconvinó, le denostó, y hasta le dió de golpes”) ejemplos; pero frecuentemente sólo se exhibe el último grado, dejándose los otros a la imaginación del que oye o lee, como en el 1º (“Hasta las causas particulares se convertían con frecuencia en asuntos políticos” (Gil y Zárate)), 2º (“Hasta insensato parece”) y 4º (“Hasta de los suyos se recata”). Este uso de ‘hasta’ es mucho más frecuente en los escritores modernos que en los de la edad de Cervantes.

(18) Estilistikaren aldetik, bi eta hiru sintagmaz osaturiko zerrendaketak aurkitzen ditugu maizenik, beti ere, “mailaketa agortzen” duen osagaia *are*-duna delarik.

(19) Egitura adbertsatibo bitxi honetaz Altuna 1987 ikus daiteke.

Gaztelaniaz ez bezala,²⁰ *are* lokailua berdin-berdin azaltzen da ezezko esaldietan (askoz ere bakanago bada ere). Hemen bi egitura desberdin ditugu, eta bietatik, bigarrena (B1, B2) dugu azpimarkagarrien eta bitxiena, bina adibiderek:in:

A. "(osagarria).(Eta) Are+osagarria+ere+ez+aditza..." (33-35)

B.1. "Ez+aditza+osagarria(j)+eta+ez+are+osagarria(j)+ere". (36-37)

B.2. "Ez+osagarria(j)+ez+osagarria(j)...+eta+ez +are +osagarria(j)+ere". (38-39)

Lehenengoan (A) *ez*-ak perpaus nagusiko aditza modifikatzen duen bitartean, bigarreanean, *ez* partikula zuzen-zuzenean lotzen zaio *are...ere* sintagmari, berau osatuz eta perpausari amaiera emanez.

Salbuespentzat (*ere* "falta" delako eta ondoren —faksimilean— koma duelako) hartu dugun 31. esaldian, *are* lokailuak, agian, *are gehiago* zentzua duke eta osagai independente gisan dihardu, ondoko sintagma modifikatu gabe. Hipotesi honek partikularen ondoren dagoen komaren zergatia azalduko luke.

4.2. Aditz-sintagmari dagokiona

Are-k aditz sintagma modifikatzen dueneko kasuak aztertzeke, berorrek esaldi nagusia edo menpekoa modifikatzearen arteko bereizketa egin dugu.

Lehenengo kasuari (*are*-k esaldi nagusia modifikatzen dueneko kasuari) dagokion sailean (2. 1. sailean) bildu ditugun esaldietan ikus daitekeenez, Axularren testutik hartuak diren *are*-k modifikaturiko esaldiek, formaren aldetik, *are*-k modifikaturiko osagai txikiagoren bat (izen-sintagma, adizlaguna,...) daukaten esaldiekiko alde nabarmena dute: esaldi horietan *are* lokailuak ez dauka behin ere lagun hartuta *ere* lokailua (lokailu hau, modifikatua osagaia denean, *are*-rekin batera ageri da guztietan —salbuespenak albuespen—). Badirudi, beraz, "ARE... ERE /ARE..." esapideak distribuzio sintaktiko osagarrian agertzen direla Axularren testuan. Lehenengoa, *are*-k osagai bat soilik modifikatzen duenean erabiltzen du Axularrek (*are* + osagaia + *ere*), bigarrena *are*-k perpaus osoa modifikatzen duelarik (*are* + perpausa).

Ere ez agertze hori, nabarmena den arren, ez da, ordea, *are* lokailuak esaldi osoa modifikatzeak osagai soila modifikatzearen aldean duen alde bakarra. Horrela, *are*-k esaldian hartuta daukan kokapena miazten badugu, guztietan esaldiaren hasiera-hasieran ageri dela ikus daiteke; eta esaldiko osagaiek berarekiko hartzen duten lekuari bagagozkio, guztiak beraren atzean kokatuta daude, ondoko esaldietan ikus daitekeen bezala:

(20) Gaztelaniaz baiezkoetan gutxienez *aun*, *basta*, *incluso* hirukotea dugin bitartean, ezezkoetan *ni aun*, *ni siquiera* besterik ez daukagu, *ni incluso, *ni basta (lokailu gisa) ez baitira gramatikalak.

Egia esan, *ere* lokailua ere ageri dela kontutan harturik, esaldi honi beste irakurketa bat eman lekiok; bigarren irakurketa horretan, *are*-k ez luke esaldi osoa modifikatuko, berak eta *ere* lokailuak inguraturiko sintama baizik; baina, testuingurua miazten badugu, mailaketadun zerrendaketa dagoela beha daiteke erraz, mailaketa horren azken alea *are*-dun esaldia delarik. Eta, beste aldetik, egin litekeen "areagotzea" emanaren eta eman gabearen artekoa litzatekeela aintzakotzat hartuta, ilogiko samartzat jo daiteke "eman gabea kentzea"; horrenbestez, gure ustez, esaldi honetan *are*-k esaldia dauka modifikatuta, eta ez sintagma. Horretaz gain, Villasantek (1976) esaldi honi emaniko itzulpena badator bat esan berri dugin guzti honekin: "Pero si ese hijo gastase todo el capital dado por su padre en el juego, en el comer y beber y en la crápula, con razón debería temer dicho hijo que su padre no le diera más en lo sucesivo ni se fiara de él, y aun que le quitara lo que antes le había dado".

40. Zeren nola etsaiak bethiere zelatan baitaude, zer ere huts edo falta edireiten baitute, hura berehala harrapatzen dute, *eta are batzutan berreturik, airatzen eta kanpatzen dute*. 16-30

41. Zeren bertzela usain liteke, kirats liteke: *eta are aphoz, sugez, ielez eta likitskeriaz bethe liteke*: lakhuak, aintzirak eta bertze ur geldiak bethetzen diren bezala. 25-57

42. Halakoari urtherik urthera, zorra *handitzen, berretzen eta are baldin denbora luzeaz badago, doblatzen zaika* 55-3

44. Eta Iainkoaren ontasuna eta liberealtasuna hain da handi, non orai zuk dituzun on horiek Iainkoarenak berarenak, eta Iainkoak emanak dituzularik, guztiarekin ere, zuk horietarik probeari emaiten diozunean, zeuretarik emaiten baitzinio bezanbat estimatzen baitu Iainkoak. *Eta are handik bere burua zure alderakotzat zordun erakusten du*: hain zordun, ezen erraiten baitu Spiritu Sainduak: (...) 150-10

Modifikatua osagaiaren bat denean, aldiz, modifikaturiko osagaiaren aurrean ageri da *are* partikula, beronen eta osagaiaren artean beste osagairik ez dagoelarik; horrelakoetan, osagaia aurretik *are*-k eta atzetik *ere*-k mugaturik dagoela esan daiteke.

Beste aldetik, 40.ean, ikus daitekeenez, aditz bat ez, baina bi dauka modifikaturik: *airatu* eta *kanpatu*. Hortaz, ondorioztatzeko denez, aditz bat baino gehiago modifikatuz ager daiteke partikula hau.

45. esaldian ikus daitekeenez, baiezkoko esaldiak ez ezik, ezezkoak ere modifikatuzake:

45. Eta halarik ere, sekeretuki, ahalik eta ixilkiena, eskuñak emaiten duena (Ebanjelioak dioen bezala), ezkerak iakiten eztuela.

Eta are albaliz, erremusina errezibitzen duenak ere, ez luke iakin behar, nondik heldu zaikan ontasun hura. 153-26/154-1 (beste irakurketa bat eman dakioke *are* sintagma-ri dagokiolarik)

Loturiko esaldietako aditzen moduari gagozkiolarik, sail honetako (2.1.) guztiak indikatiboan dauden arren, ez dugu uste bestelako moduko aditzekin ez agertzeko arrazoirik dagoenik; izan ere, menpekoetan, subjuntiboko esaldietan ere ageri da, hurrengo atalean ikusiko dugunez.

Adibidetegiko esaldietan daukan inguramenduaren aldetik, batean ezik (55. ean), guztietan *eta* juntagailua lagun hartuta ageri da; hala ere, gure ustez —borobiltasun osoz ezin baiezta badaiteke ere—, hau, esaldi guztietan halako zerrendaketa dagoelako edo da horrela, eta ez, espreski kasu honetan *eta* juntagailua agertzea ezinbestekoa delako.

Menpeko esaldia modifikatzeari dagokienez, *are* partikula esaldi nagusia modifikatuz ageri deneko kasuak direla eta esandako bera esan daiteke oraingo honetan ere; izan ere, *are*-k ezaugarri berberak dauzka azalduta: esaldiaren hasieran ageri da *ere* lokailua gabe eta atzean esaldiari dagozkion osagai guztiak dituelarik; aditz bat baino gehiago ingura dezake (62); eta abar.

Beste aldetik, goraxeago esana dugunez, *are* ageri deneko menpeko esaldietan, aditzak, indikatiboan ez ezik, subjuntiboan ere jokatuta daude; hona hemen adibideak:

58. Baldin merkatari batek eman baliago bere semeari diru suma bat bere eskuko, manai lezan, enplega lezan, tratuan eta merkatalgoan erabil lezan. Eta halatan, tratua ikhasirik, berak bere buruz, zerbait irabaz lezan. Ordea, baldin seme hark bere aitaren

eman hek guztiak, iokoan, ian edanean eta arloterian gasta balitza, arrazoïnekin lizateke seme hura beldur, *ez liazon bere aitak aitzinarat gebiago eman eta ez fida. Eta are leben emanak ere edeki liazon.* 110-6²¹

59. Eta nahi du eska *gakitzan eta are lebia gakitzan*, (...), 299-5

60. Aitzitik atsegin hartzen du, zeren hala penatzen den, eta nahi du *pena dadin, eta are handik ilkitzeko esperantzarik gabe pena dadin* 92-35

Azkenik, (57) esaldia dugu; esaldi honetan *are* partikula aditz laguntzailerik gabeko denborazko egitura ageri da:

(57) Baiña lurrean bertzeren bekhatuagatik, Adanenagatik, haren ondoko guztiak, *are sortbu baiño leben*, bere amaren sabelean pitzten diren pontuan(...) 92-23

Atal hau bukatzeko, "sailkatu gabeak" eta "adberbial/kontzetsiboa" izenburuak dituzten sailak ditugu. Lehenengoan, orain arte esandakotik itxuraz urrunxe (bigarrena batez ere) dauden bi esaldi sartuta daude:

64. *Eta are San Krisostomok dioen bezala: Ipsorum conscientia per oblatam occasionem insurrexit, momorditque illorum animos, efficiens ut nemine compellente, confitere-nur sua facinora* (Chrysost. Conc. 4 de Lazaro) 286-35

65. Hala erraiten du San Krisostomok (...).

Eta are San Krisostomok berak, aitzinetik abisaturik eztadila nehor hargatik asalda, erraiten du: 151-28

Azken honetaz hasiko gara. *Are* lokailua, beroni bai osagai bati bai esaldi osoari gagozkiolarik esleitu dizkiogun ezaugarriak aintzakotzat hartzen baditugu, esaldi honetan, alde batetik, ezin jo daiteke beraren atzean ageri den osagaiaren (*San Krisostomok berak* sintagmaren) modifikatzailetzat; izan ere, esana dugunez, osagaiaren bat modifikatzen duenean, modifikaturiko sintagma *are* eta *ere*-ren artean ageri da, eta oraingo honetan, aldiz, ez da horrela, ustez modifikatzeko osagai horren atzean ez baitago *ere*-rik; horrenbestez, esaldi honetan *are* partikulak ez daukala osagaia modifikatuta esan daiteke. Beste aldetik, menpeko esaldia (*aitzinetik abisaturik eztadila nehor hargatik asalda*,) ere ezin modifika dezake: *are* partikula modifikatzeko esaldia-
ren aurrean kokaturik ageri bada ere, darabilgun esaldi honetan, delako partikula honen eta esaldiaren artean badago osagai bat, menpeko esaldiari ez dagokiona: *San Krisostomok berak* sintagma; eta ikusi ditugun adibideetan, menpeko esaldieei dagoz-
kienetan, *are*-ren atzean, modifikatzeko esaldiari datxezkion osagaiak baizik ez dira kokatzen; horrela beraz, horren arabera, menpeko esaldia ere ez dauka modifikatuta. Eta, azkenik, esaldi osoa modifikatzeko aukera dugu; dirudenez, hirugarren honetan, goian aipaturiko "baldintza" sintaktiko horiek beteak dira: *are* partikula esaldiaren

(21) Egia esan, *ere* lokailua ere ageri dela kontutan harturik, esaldi honi beste irakurketa bat eman lekiok; bigarren irakurketa horretan, *are*-k ez luke esaldi osoa modifikatuko, berak eta *ere* lokailuak inguratutako sintama baizik; baina, testuingurua miatzen badugu, mailaketadun zerrendaketa dagoela beha daiteke erraz, mailaketa horren azken alea *aredun* esaldia delarik. Eta, beste aldetik, egin litekeen "areagotzea" emanaren eta eman gabearen artekoa litzatekeela aintzakotzat hartuta, ilogiko samartzat jo daiteke "eman gabea kentzea"; horrenbestez, gure ustez, esaldi honetan *are*-k esaldia dauka modifikatuta, eta ez sintagma. Horretaz gain, Villasantek (1976) esaldi honi emaniko itzulpena badator bat esan bəri dugun guzti honekin: *Pero si ese hijo gastase todo el capital dado por su padre en el juego, en el comer y beber y en la crápula, con razón debería temer dicho hijo que su padre no le diera más en lo sucesivo ni se fiara de él, y aun que le quitara lo que antes le había dado.*

hasieran ageri da eta ez dago *ere* lokailua; hortaz, horretatik ondoriozta daitekeenaren arabera, perpaus osoaren modifikatzailetzat jo liteke esaldi honetan *are* lokailua; baina, semantikari lotzen bagatzaizkio, aditza (*erran* aditza) aurretik ere agertzeak esaldiari enfasia kendu diola dirudi, esaldi osoa ere modifikaturik ez daukalako iritzia har daitekeelarik. Beste alde batetik, Villasanteren itzulpena kontutan hartuz gero:

Y advirtiendo por adelantado que nadie se escandalice por ello, dice *aún más* el mismo San Crisóstomo: (...) (254)

are-ren gaztelerazko baliokideak (*aún más*), modifikatzaile modura barik osagai independente gisara diharduela dirudi. Horren arabera, eta aurreko pasartean adierazitakoa aintzakotzat hartuz gero, euskaraz ere eginkizun hori berori duela uste izateko da; hau da, esaldi honetan, *are* lokailua ez da modifikatzailea, “areagotzea” adierazten duen osagai independentea baizik —esaldien hasieran agertu ohi den gure egungo *areago*-ren baliokidea, nonbait—.

Lehenengo esaldiari dagokionez, arazoa —*are* lokailua osagai independente modura ere ari izan daitekeela finkatutakoan—, *are* lokailu hau oraingoan osagai independentea ala modifikatzailea den jakitean datza, bi irakurketa horiek eman baitakizkioke. Aurrekoetan bezala, honetan ere, Villasanteren itzulpena jo dugu laguntza bila:

E incluso, como dice San Crisóstomo: (...) (494)

Itzulpen horren arabera, modifikatzaile-eginkizuna du *are*-k esaldi honetan, esaldi osoaren modifikatzailea, hain zuzen; baina sail horren barruan ikusi ditugun adibideen aldean bereizgarri bat duelarik: modifikatua, latinezko aipamena da.

Azkenik, adiera kontzesiboa daukan esapidearen barruan sartuta daukagu *are* partikula; oraingo egitekoa, beraz, *are* partikula honek irakurketa kontzesibo hori ematean parte hartzen duen aztertzea da. Horretarako, *-elarik* atzizkidun beste esaldi batzuk (orobat Axularren testutik jasoak) hartu ditugu eta eman dakizkiokeen adierak aztertu:

(...) ezen purgatorioetako penak, *mundu bunetako pena guztiak elkebarri iratxe kirik baiño bandiagok direlarik*, guztiarekin ere erraiten baitu doktor batek. 105-2

Ordea zuk oraiko eta geroko, *franko duzularik*, orai ez bat ere, baiña gero biziaz etsitu duzunean, egin gogoitutzu libereatasun handiak. 157-4

Kontzientziak *mintzatzen usatua eztelarik*, eztaki alabaina ixilik ere egoiten. 275-39

(...): zeren bekhatutan dagoenean, *anbitz obra on egiten duelarik*, zeren bekhatutan dagoela egiten dituen, ezpaitzaika kasi deus baliatzen. 348-30

Baiña zerorrek, *bat baizen etzarelarik*, zerorrek egotzen duzu zeure buza. 399-22

Ikus daitekeenez, esaldi azpimarratuetan ez dago *are* lokailua, baina hala ere, irakurketa kontzesiboa eman dakieke; beraz, horren arabera, *-(e)larik* atzizkiak, edo —hobeto esanda— *-(e)larik* atzizkidun esaldiaren eta bera sartuta dagoeneko inguramenduaren artean sortzen den erlazio semantikoak ematen du irakurketa kontzesiboa, eta ez, *are* partikulak berak.

Beste aldetik, (66) eta (67) esaldietan, *are* partikula kentzen badugu, adiera kontzesiboa ez da galduko —ondoren ikusiko dugunez—, *are* ageri delarik bezain nabarmena ez da baina:

66. Lehenbizikorik, hura da gure adiskide, eta hain adiskide, non zerutik lurrera iautsirik, lurtean guregatik, *are bere etsai ginituelarik*, bere bizia liberalki eta bolondreski eman baitzuen 84-15

66'. Lehenbizikorik, hura da gure adiskide, eta hain adiskide, non zerutik lurrera iautsirik, lurtean guregatik, *bere etsai ginituelarik*, bere bizia liberalki eta bolondreski eman baitzuen

67. Ene uztarria leun, plazent, eta aisit, eta ene karga ere arin: zeren hala baita. *Eta are karga delarik*, karga arintgarri, eta gutigarri baita. 321-43

67'. Ene uztarria leun, plazent, eta aisit, eta ene karga ere arin: zeren hala baita. *Eta karga delarik*, karga arintgarri, eta gutigarri baita.

Orduan, dirudienez *are*-ren eginkizunetarikoa adiera kontzesiboa ematea ez den arren, goiko adibideetan ikusi dugunaren arabera, *-(e)larik* atzizkidun esaldietan ageri denean, indartu egiten du, azpimarratu egiten du kontzesibotasun hori.

5. Ondorioak

1) *Are* partikulan bi alderdi semantiko desberdin daude uztartuta: inklusioa edo erreferentzia-munduaren hedapena, alde batetik; eta gorapena, enfasia edo “areagotasuna”, bestetik. Bietatik funtsezkoena bigarrena da; hots, gorapenezko edo areagotze-zentzua du bereizgarri.

2) Solas- edo testu-mailan ezinbestean hartzen duen balio erreferentzialagatik bereizten da “gehitzea” adierazten duten beste partikula batzuetatik. Bestela esanda, lokailua dugu *are* partikula, hots, testuari lotura ematerakoan perpaus batetik bestera eramane behar izaten den hariari eusten laguntzen diguten esapide horietako bat dugu; “emendiozko lokailua” zehazki esateko. Hau da, gehitze-zentzua duten horietakoa. Gainera, *are*-k, beste lokailu askok bezala, testuan —gorago— halako aurrekari edo aurre-osagarri bat behar izaten du.

3) Oro har, gehitze-zentzua badu ere, zenbaitetan ez du gehikuntza berririk ekartzen, logika mailan bederen. Eta orduan baliabide estilistiko oso adierazkorra izan daiteke multzo baten azpimultzoa balio enfatikoz azpimarkatzeko.

4) *Are*-ren balio pragmatikoen artean aipagarria da zerrendaketa edo mailaketa baten azken burua enfasis edo gorapenez adierazteko eginkizuna. Halako mailaketetan, ia-ia beti aurrekari edo aurre-osagarria agerian (testuan gorago) aurkitzen bada ere, zenbaitetan isilduta egon daiteke eta orduan presuposizioekin jokatu beharra dago.

5) Beste autore eta tradizio askotan horrela ez bada ere, Axularren erabileran, *are...ere/are...* esapideak ez dira nolnahi agertzen, distribuzio sintaktiko osagarrian baizik: lehena, izen-sintagma (edo adizlaguna) modifikatzen duelarik, eta bigarrena, aditz-sintagmak modifikatuz. Bestalde, maiztasun aldetik urri samarra bada ere, ezezko esaldietan ere agertzen zaigu.

6) *Are*-ren gramatika-kategoriaren auzia, uste baino korapilatsuagoa iruditzen zaigu. Besterik ezean, adberbiotzat hartu beharra dagoela dirudien arren, ez du ematen hori gogobeteko sailkapena denik. Izan ere, informazio gramatikal horrek

ezer gutxi dakarkigu partikularen erabilerari antzemateko, zeren edozein osagai heda baitaiteke *are* proklitiko bere ezkerretatik hartuz (dela izen-sintagma, sintagma adjetibo, adizlaguna, aditz-sintagma, dela perpausa...).

Bibliografia

- Altuna, P., 1987, "Perpaus adbersatiboak". In P. Salaburu (arg.), *Euskal morfosintaxia eta fonologia. Eztabaida gaiak*, Argitarapen Zerbitzua, Euskal Herriko Unibertsitatea. 53-81.
- Axular, P., 1643, *Gero*. L. Villasantek egindako argitarapena 1976. Eta facsimila, Euskaltzaindia 1988.
- Azkue, R. M^a, 1905-1906, *Diccionario vasco-español-francés*. Bilbao.
- , 1923-1925, "Morfología vasca", *Euskera*.
- Bello, A., 1874, *Gramática de la lengua castellana*, Col. Edaf. Universitaria 1982.
- Bosque, I., 1989, *Las categorías gramaticales*, Ediciones Síntesis, Madrid.
- Euskaltzaindia, 1985, *Euskal gramatika: lehen urratsak-I*. Iruñea
- , 1990, *Euskal gramatika: lehen urratsak-III (lokailuak)*. Bilbo.
- Goenaga, P., 1978, *Gramatika bideetan*. Erein. Donostia, 2. arg. 1980.
- , 1990, "Bezala morfemaren inguruan eratan diren egituraz", *Patxi Altunari omenaldia*. Mundaiz. Donostia, 129-157.
- Ithurry, J., 1895, *Grammaire basque: dialecte labourdin*, Ediciones Vascas, San Sebastián 1979.
- Kintana, X., 1980, *Hiztegia bi mila*. Elkar, Bilbo.
- Lafitte, P., 1944, *Grammaire basque (Navarro-labourdin littéraire)*, 3. arg. Elkar, Donostia. 1987.
- Larramendi, M., 1745, *Diccionario trilingüe del castellano, bascuence y latín*, Berrarg. Txertoa, San Sebastian 1984.
- Lhande, P., 1926, *Dictionnaire basque-français et français-basque (dialectes labourdin, bas-navarrais et souletin)*, Gabriel Beauchesne, editeur, Paris.
- Michelena, L., 1987, *Diccionario general vasco: Orotariko euskal hiztegia*, Ediciones Mensajero. S.A, Bilbao.
- Moliner, M^a, 1982, *Diccionario de uso del español*, Editorial Gredos, Madrid.
- Mujika, P., 1981, *Diccionario vasco-castellano*, Ed. Mensajero, Bilbao.
- Osa, E., 1990, *Euskararen hitzordena, komunikazio zereginaren arauera*, EHU. Argitarapen Zerbitzua.
- R.A.E, 1970, *Diccionario de la lengua española*, Madrid 1983 .
- , 1973, *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*. Berrarg. Espasa-Calpe, Madrid, 1985.
- Robert, P., 1985, *Petit Robert 1: dictionnaire de la langue française*, Paris.
- Sarasola, I., 1984, *Hauta-lanerako euskal hiztegia: A-Aurten*, GAK.
- Txillardegi, 1978, *Euskal gramatika*, Ediciones Vascas Argitaletxea, Donostia.
- Villasante, L., 1976, *Sintaxis de la oración compuesta.*, Ed. Franciscana Aranzazu, Oñate 1979.